

NYA AVHANDLINGAR

Mikael Hammelev Jörgensen: *Förhandlingar om kulturföremål. Parternas intressen och argument i processer om återförande av kulturföremål*. Gothenburg Studies in Conservation 39. Institutionen för kulturvård vid Göteborgs universitet, Göteborg 2017. 281 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7346-905-0.

Författarens ambition är att försöka beskriva, analysera och schematisera hur parter i dispyter om kulturföremål konstruerar sina argument. Hur går det egentligen till när olika grupper gör anspråk på sådana objekt, varför gör de det och hur kan kraven bemötas? Fallbeskrivningarna baseras på arkivaliskt material, studiebesök på några av de museer och kyrkobyggnader som varit skådeplats för diskussioner och slagväxlingar samt på intervjuer med företrädare för de olika perspektiven. Två mer utförligt studerade fall kompletteras med ett antal exempel i syfte att förtydliga de olika intressen som formuleras.

Författaren lutar sig i sina analyser och sin begreppsapparat i huvudsak mot psykologers forskning och hypoteser om vad som kan ske i förhandlingar och hur parterna agerar på basis av sina föreställningar. Efter en genomgång av kulturarvsbegreppet, gällande fördrag och aktörer som är viktiga inom svensk och internationell kulturarvsförvaltning, diskuteras olika förhandlingsmodeller, motiv och argument för återförande av kulturföremål.

Hur kan då återförandeprocesserna förstås utifrån ett förhandlingsperspektiv? Författaren visar hur förhandlingarna kan blockeras, men också vidgas, till exempel genom en tillkommande

tredje part som förmår att ena kombattanterna. Nya värden kan också tillföras diskussionerna genom insikten att det finns mycket att lära av processen i sig eller genom att samförstånd uppstår via ett upptäckt win-win-läge.

Avhandlingen återger vidare olika argument som kan förekomma i återförandedebatterna. Exempel visar att hänvisningar till kulturell identitet oftare används av kravställaren, medan argument som handlar om vikten av omvårdnad och objektens bevarande är jämnare fördelade mellan parterna. Även starka känslor eller kraftigt tilltagna förhandlingsbud och hänvisningar till historisk kontinuitet kan ingå i kravställarens arsenal, medan motparten försöker styra processen mot mer rationellt förankrade argument och gärna låter tiden verka för att nå bättre förhandlingslägen.

Och vad kan då förhandlingar leda till vad gäller de omtvistade föremålen? Här kan de perspektiv som bärs av representanter för en kravställande urbefolkning skilja sig rejält från ett museums regelverk kring sin samlingshantering. Museet eller myndigheten kan hänvisa till donatorers önskemål, personalens bedömningar och olika styrdokument medan kravställaren hävdar sådant som autenticitet, hemhörighet eller olika traditionella bruk. Slutresultatet beror på frågor om makt, argumentationsförmåga och uthållighet.

Avhandlingens två fallstudier erbjuder en mängd ingångar till – och också utgångar ur – det slags förhandlingar som står i fokus. Materialet kring återförandet av kyrkliga föremål som varit deponerade på Gotlands museum till två sockenkyrkor visar hur frågor kring kostnader, bevarandeproblem och historisk kontinuitet

aktiverats och debatterats under fleråriga diskussioner. Det mest utförligt behandlade exemplet är återförandet av hövding G'psgolox totempåle till Kanada, en process kantad av förhandlingar, bordläggning, utredningar, debatter och förnyade förhandlingar under drygt 20 år. Eftersom recensenten verkade som chef för Etnografiska museet vid tiden för den faktiska återtransporten av pålen är det med särskilt intresse som avhandlingens analys av just detta fall har granskats.

Den på intervjuer, arkivstudier och vetenskapliga bearbetningar baserade skildringen är väl analyserad och tillför dessutom nya aspekter. Författaren skriver:

I fallstudien förekommer *Haisla First Nation* som en part /.../ Den andra är Etnografiska museet i Stockholm som ansvarsmuseum med ett av regeringen angivet uppdrag, där folkbildning och mångfald i kulturell gestaltning ställs i förgrunden (s. 158).

Fallet med totempålen har flera nivåer. Genom att totempålen slutligen placerades i skogen, visar också fallet att en kulturarvsprocess kan fortsätta även efter en avslutad förhandling om återförande. Men det sätt på vilket kulturarvsprocessen kring totempålen i förlängningen utvecklades, kan av vissa krafter användas som ursäktande exempel till att stärka argument för att *inte* återföra kulturföremål. Anledningen skulle vara att totempålen nu ligger och förmultnar (s. 250).

Sådana ursäktande argument har faktiskt hörts i efterdebatten. Haislafolket (eller rättare: åldermannen inom den örnklan som hävdade sina traditionella rättigheter till totempålen) beslutade ju verkligen att låta Moder Jord famna den gamla totempålen för att därigenom återskapa den av det svenska museet avbrutna cirkelgång som kännetecknar allt levande och dött. Men avhandlingsförfattaren påpekar också att även om den gamla totempålen nu har gått förlorad så har återförandeprocessen i sig varit mycket belönande. Etnografiska museet vid Statens museer för världskultur har vunnit viktiga insikter genom repatrieringsarbetet och kan repliera på dessa i aktuella och framtida diskussioner kring

återföranden. Och i British Columbia finns nu yngre träsnidare och konstnärer som – inspirerade av den kraftmättade och kraftmätande berättelsen om hövding G'psgolox totempåle – snidar nya pålar i nya format och material.

Vad som däremot inte lyfts fram i avhandlingens förhandlingsanalys är haislafolkets strategiska arbete för att i samverkan med miljöorganisationer skydda viktiga naturtillgångar i deras närmiljö från avverkning och exploatering. Kampen om totempålen borde kanske rätteligen skildras som ett strategiskt mästarprov, där den heta debatten kring återförandet gav haisla eftertraktad medial skjuts till förmån för ett långt större och mer övergripande mål. Med en sådan contextualisering tillförs totempåleexemplet onekligen ytterligare nivåer...

Avhandlingens ambition att schematisera återförandeprocesserna och renodla de ingående aktörernas perspektiv kan absolut ge värdefulla insikter för läsare utan särskilda egna erfarenheter av processerna. Men texten erbjuder viktig läsning också för mer luttrade handläggare av sådana ärenden. En repatrieringsprocess innebär många dialoger och komplexa sammanhang där olika scenarier växer och växlar och det kan vara svårt att under pågående bataljer synliggöra och renodla de olika faktorer som har betydelse för förhandlingarna. Avhandlingens exempelsamling och klarsynta analyser bidrar till att öka vår kunskap inom det spännande men – för svenskt vidkommande – sparsamt utforskade repatrierings(slag)fältet.

Anders Björklund, Saltsjö-Duvnäs

Annelie Drakman: *När kroppen slöt sig och blev fast. Varför åderlätning, miasmateori och klimatmedicin övergavs vid 1800-talets mitt*. Uppsala universitet. Uppsala Studies in History of Ideas, 49. Uppsala 2018. 254 s. English summary. ISBN 978-91-513-0309-3.

Annelie Drakman har lagt fram en doktorsavhandling i idéhistoria vid Uppsala universitet.